

Labele prijzen en economisch evenwicht

PROF. DR. D. J. WOLFSON

Olieprijzdaling

Labele prijzen hebben iets labiliserends; dat is niet zo maar een tautologie, dat is een nuttige gedachte. Deze mijmering overkwam mij tijdens het fascinerende en met een sterk buitenlands (olie)veld bezette symposium dat de vakgroep monetaire economie van de EUR had opgezet om de gevolgen te bezien van onzekere energieprijzen voor de economische ontwikkeling in West-Europa. Zoals uit de andere bijdragen van dit nummer wel blijkt, hebben we monetair niet veel te duchten van de olieprijsdaling die is ingezet en die, rimpelingen daargelaten, voorlopig wel zal voortduren. De deposito's van de OPEC worden wat minder, die van onszelf wat meer, de banken gaan wat minder vreemd en de meeste ontwikkelingslanden zien het water weer tot de kin dalen. Dat zit allemaal wel goed, daarin zit het labiliserende niet.

Het labiliserende zit ook niet in de onmiddellijke gevolgen voor het budgettaire beleid in West-Europa. Netto-energie-exporteurs zoals Engeland en Noorwegen zien per saldo een stuk belastingbasis wegvallen; in Nederland, met een evenwichtige energiebalans, staan daar lagere olieprijsen als lastenverlichting tegenover, wat de problematiek in principe oplosbaar zou moeten maken. Europa als geheel kan rekenen op een ruilvoetverbetering en een rentedaling; Nederland daarbinnen op een zeker redres van de relatieve appreciatie van de gulden, wat onze concurrentiepositie versterkt in een wat williger markt. Wat willen we nog meer? Minder labiliteit, toch, zowel economisch als politiek.

Stabilisering van de olieprijs

In een dynamische wereld veranderen schaarsteverhoudingen voortdurend. Wie mee wil in de vaart der volkeren past zich aan die veranderingen aan, wie stil blijft staan komt achterop — dat is de hoofdsom der wet voor economen. Voor zover prijzen betrouwbare signalen afgeven over veranderende schaarsteverhoudingen moeten we ze niet stabiliseren; dat is verkeerslichten op oranje laten knipperen tijdens de spits, daar schiet je niets mee op. Maar wie zegt dat de prijzen altijd betrouwbare schaarste-indicatoren zijn? Het welhaast romantisch vertrouwen van „free marketeers” in de werking van markten heeft een ontegenzeggelijke schatigheidswaarde, maar daarmee is de dynamische efficiency — de endogene neiging naar evenwicht — van de oliemarkt nog niet aangetoond. De ene markt doet het beter dan de andere. De oliemarkt doet het slecht.

Het interessantste achtergrondstuk van het hele Rotterdamse symposium was een artikel van Tussing over die markt uit *The Public Interest* (nr. 70, winter 1983), een blad dat mij nog niet eerder was opgevallen als spreekbuis van het interventionisme. Ik laat hem even aan het woord (in zijn eigen cursivering): „A small excess of demand or supply, real

or imagined, can send the market soaring or plummeting far beyond the price level that ultimately could have brought it back to balance. Thus, there is no stable equilibrium toward which an unregulated petroleum market unfailingly moves once it is disturbed”. Dat is ook niet zo'n verwonderlijke conclusie, dunkt mij, gezien de relatief zeer hoge gemiddelde vaste en lage marginale kosten van de oliewinning, en het tijdsbeslag dat met aanpassing van de productiecapaciteit gemoeid is.

Wat onvoldoende op het symposium tot uitdrukking kwam is dat de dalende tendens in de olieprijs wel geen onmiddellijke fnuikende gevolgen hoeft te hebben voor het macro-economisch evenwicht, maar dat de micro-economische gevolgen van een mogelijk verkeerde investeringsselectie daarmee nog niet voorkomen zijn. Als econoom wil ik niet wenen om bloemen in den knop gebroken. Het is natuurlijk sneu als de zuinige auto van het jaar 1983 een auto van één jaar zou blijken te zijn wanneer het agio van de zuinigheid vervluchtigt, als de kostbare, maar ook al zo zuinige Boeing 757 niet van de grond komt (er worden er maar twee per maand verkocht, bij een capaciteit van 12) en als ik mijn huis voor niets heb laten isoleren. Dat geld had productiever aangewend kunnen worden als we ons niet vergist hadden. Maar als we ons vergist hebben, dan hebben we ons vergist, aanpassen maar. Nee, ik heb het over het gevaar dat de olieprijs dóorschiet en dat we dan — misleid — weer te snel benzineslurpers gaan kopen, de treinen leeg laten rijden en derhalve over vijf jaar in een nieuwe oliecrisis zitten. Aan dat soort varkenscycli hebben we niets, dat soort „aanpassingen” aan de waan van de dag zijn niet productief. En dat gevaar zit er in, gezien de structuur van de oliemarkt. Conclusie: het zou prettig zijn als we de olieprijs konden stabiliseren in de buurt van zijn trendmatige evenwichtswaarde.

Noodzakelijke voorwaarden

Voor die stabilisering hebben we drie dingen nodig: 1. een operationaliseerbare notie van die evenwichtswaarde; 2. een strategische voorraad, en 3. een prijsleider.

Let wel, het gaat om een *trendmatige evenwichtswaarde*, om het voortschrijdend gemiddelde van de prijsverwachtingen in de tijd. Hoe vinden we zo'n waarde? Bij de produktiekosten van equivalente alternatieven, zo leert de economie van de grondstoffenwinning. Tussing — en andere kenners — schatten de structurele evenwichtsprijs van olie op zo'n US\$10-18 per vat bij de kostenverhoudingen van vandaag. Wil de tucht van de markt hier ook echt werken, dan zal substitutie aan de marge mogelijk moeten zijn. In concreto betekent dit dat we elektriciteitscentrales moeten (blijven) inrichten voor „dual firing”, en dan nog liefst een beetje gespreid (olie/gas; olie/kolen, bij voorbeeld).

Gezien de lange aanpassingsperiode voor de produktiecapaciteit kan een *strategische reserve* helpen bij het voorkomen van het soort paniek dat de oliemarkt enige malen ontregelde in de jaren zeventig. De redelijke zekerheid dat die reserve beschikbaar is zal dan vaak al voldoende zijn; tot materiële inzet hoeft het wellicht niet eens te komen. De reserves kunnen ook in substituten worden aangehouden, als de substitueerbaarheid maar gewaarborgd is. Voor de hand liggende partijen: Verenigde Staten, Saoedi-Arabië, Noorwegen (Ekofisk) en Nederland (Slochteren). Mijn bedoelingen worden nu wel duidelijk: als een inelastisch aanbod de labiliteit van de energieprijs veroorzaakt, maak dat aanbod dan wat meer elastisch, door het bevorderen van substitueerbaarheid en het achter de hand houden van reserves.

Het *prijisleiderschap* vereist een voldoende groot markt-aandeel om greep op de situatie te houden, en een politiek evenwichtige samenstelling om OPEC-achtige prijsstunts en olieboycots te voorkomen. Voor de hand ligt een consortium bestaande uit de al genoemde landen die goed zouden moeten zijn voor de reserves, aangevuld met Mexico en, eventueel, Engeland. De Saoedi's zouden in die opzet desgewenst tevens kunnen optreden als gemachtigde voor de Golfstaten, de Mexicanen voor Venezuela, Ecuador en Peru; daarmee krijgen de werkelijke machtsverhoudingen dan tevens wat meer reliëf. De „enfants terribles” van de huidige OPEC (Libië, Irak, Iran, Nigeria) mogen buiten spelen.

Zou zo'n consortium, als we het al van de grond kregen, het beter doen dan de OPEC? Zeker, want het is in politieke zin heel wat evenwichtiger opgebouwd (solide pro-westers, pro-industriële ontwikkeling) en het representeert de werkelijke machtsverhoudingen in de wereld van olie en gas. Er is geen reden om aan te nemen dat het minder goed zou functioneren dan de Texas Railroad Commission (TRC—ja, zo heette ze) die van het midden van de jaren dertig tot aan de eerste oliecrisis succesvol opereerde als prijsleider in de Verenigde Staten. „The TRC could play the pricemaker's role because it had control over sufficient spare production capacity” ... en ... „One reason for the TRC's success was that it did not exploit its market power opportunistically”, schrijft Tussing. Maar wordt dat dan weer niet net zo iets protectionistisch en kunstmatig als het Europese landbouwbeleid? Nee, want er wordt geen prijs losgemaakt van marktverhoudingen, er wordt juist aansluiting gezocht bij de trend in de prijsvorming van substituten ter vrije markt. Stel dat er een technologische doorbraak komt in de windenergie. Dan leidt die „windfall” tot toetreding in die sector, en dat zal, via substitutie, de prijzen van fossiele brandstoffen omlaag brengen. Die substitutiemogelijkheid is het verschil met een geheel afgeschermd markt als de Europese landbouwmarkt. Zij helpt het systeem „zuiver” te houden. Zolang het consortium maar geen ander doel nastreeft dan prijsstabilisatie op middellange termijn — en daar stond de samenstelling van mijn consortium nu juist borg voor.

Kansen op verwezenlijking

Hoe krijgen we dit allemaal voor elkaar? Heeft mijn voorstel, politiek gezien, kans van slagen? Laten we het — zaken zijn zaken — eens toetsen aan het eigenbelang van de beoogde participanten. De Noren willen wel, schatte de Bergense econoom Norman, toen ik hem en marge van het sympo-

sium hier naar vroeg. Zij zijn bang voor een scherpe prijsval en voor te ver gaande kapitaalvernietiging als gevolg van cash-flow-problemen in hun off-shore-industrie. De Nederlandse politiek wil vast ook wel, denk ik. Altijd dienstbaar en altijd bereid, als we internationaal voor vol worden aangezien. President Reagan is zo'n romanticus die denkt dat markten pief-paf-poef in evenwicht komen, als we de JR's van deze wereld hun gang laten gaan. Het belang van energie-onafhankelijkheid — zo'n plannerige gedachte — stond hem tot voor kort dan ook niet erg helder voor de geest, totdat de Russen leuke aanbiedingen gingen doen in aardgas. We moeten als Europeanen natuurlijk goed begrijpen dat we beter afhankelijk kunnen zijn van de heren Khadaffi en Khomeini, want die zijn anticommunistisch en dus relatief betrouwbaar, dan van meneer Andropov, zo meen ik de strekking van de Amerikaanse diplomatie te mogen interpreteren.

Als Noorwegen en Nederland Ekofisk en Slochteren garanderen als Europees energie-alternatief op voorwaarde dat Amerika meedoet in een mondiaal prijsleiderschap, dan worden wij als verloren zonen omhelst. Zo kan uit paranoia toch nog iets moois voortkomen. De Saoedi's hebben al jaren geleden begrepen aan welke kant van hun boterham de boter zit. Ze hebben al genoeg ellende in hun eigen achtertuin, in Iran, in Irak, in Afghanistan, in Jemen. Ze willen rust, stabiliteit, prestige en een gezonde westerse economie onder Adenauers motto „keine Experimente”. En ze hebben hun buik vol van sommige Opec-collega's, waar ze best met goed fatsoen af willen (Tussings miskenning van de Saoedische positie — „Saudi Arabia blew its chance” — is de enige tekortkoming in zijn fraaie artikel). De Saoedische trek is haalbaar. Of de Engelse dat ook is staat nog te bezien; een goed oog voor de mogelijkheden van uitvretergedrag is onze beste vrienden nooit vreemd geweest. Mexico, ten slotte, moet wel zolang ze ons niet hebben afbetaald. Zo eenvoudig ligt dat.

Accijnzen

Als de trekken haalbaar zijn, hoe spelen we dan het spel? Door prijsverlagingen op de wereldmarkt voorlopig niet door te geven aan de consument. Want door het wel te doen neemt de consumptie te vroeg weer toe en plegen we mond-op-mondbeademing op de OPEC, die dan ook taaier blijkt dan de optimisten in het Westen een maand geleden nog dachten. Door aan een dalende wereldmarktprijs door binnenlandse accijnzen een volume-effect te onthouden dwingen we de prijsbodem uit het huidige kartel. Dat moet wat verheldert gebeuren — zoals minister Ruding de benzineaccijns verhoogt zonder dit grotere verband expliciet te leggen — want anders stoten we de Saoedi's te openlijk voor het hoofd. Maar wel geregisseerd, in een geconcentreerd mijnnaam-is-haas-beleid waarin iedereen weet wat er gebeurt maar waarbij geen schulddigen hoeven te worden aangewezen. Op die manier moeten we het klimaat scheppen voor de heldenrol die de Saoedi's zullen opeisen als voorwaarde voor hun „overstap” naar het westerse kamp. De rol van redden wat er te redden is voor de derde wereld door met het Westen tot goede afspraken te komen (en daarbij zelf op rozen te zitten). Ja, het is een boze wereld. Laten we zorgen dat het dan tenminste een goed geoliede wereld blijft.

D. J. Wolfson